

GOED NIEUWS: HET PLAN SAUREL 1841

Na het zeer groot succes dat we bekomen hebben bij het uitgeven van de kaart Hondius (1641) en het plan van Goethals (1796), gaan we hardnekkig verder op de ingeslagen weg. Nu hebben we ons oog laten vallen op de kaart van B.J. Saurel uit 1841.

De auteur

Brunon Joseph Saurel werd geboren te Valenciennes (F) op 6 oktober 1801. Op een ons onbekende datum werd hij later Belg genaturaliseerd. Reeds in 1803 werd hij te Gent ingeschreven. Hij huwde op 14 december 1825 met Daria Van der Linden, geboren te Gent op 12 februari 1803. We weten niet wat er met zijn eerste gade gebeurd is. In elk geval huwt hij voor een tweede keer op 1 december 1837. Ditmaal met Virginie Caroline Gerard, geboren te Edingen op 19 september 1800. Onze Caroline is de zuster van Paul en Louis Gerard (1).

Uit dit huwelijk sproten drie kinderen: Virginie Constance, geboren te Gent op 30 september 1839, Paul, geboren te Gent op 22 juni 1841 en er overleden op 31 oktober 1853 en tenslotte Joseph Louis, eveneens geboren te Gent op 21 maart 1846. Over laatstgenoemde zullen wij het verder nog hebben.

We hebben de Wegwijzers der Stad Gent van 1830 tot 1884 in het Gents Stadsarchief uitgeplozen in verband met zijn beroepsactiviteiten (2). We vinden onze Bruno voor het eerst in 1835 als "landmeter der 2e classe bij de Bewaring van het Cadaster". In 1839 bevordert hij tot landmeter 1e klas. In 1858 wordt hij controleur 3e klas en in 1863 controleur 2e klas. In 1868 is hij met pensioen.

Naast zijn werkzaamheden bij het kadaster was hij ook gevestigd als zelfstandig landmeter en als zodanig stond hij nog een tweede maal vermeld in de W.W.'s.

Als zelfstandige begon hij in 1840. In de W.W. van 1883 staat hij niet meer vermeld. Vanaf de W.W. 1869 stond naast zijn naam de vermelding "gepensioneerd controleur van het kadaster."

Had hij de verhuisziekte of was dit een gewoon verschijnsel in die tijd, in ieder geval we kennen 10 verschillende adressen van onze Bruno. En we beginnen dan nog maar in 1833. Bij de telling in dat jaar woonde hij in de Marjolynstraat 13 (nu Mageleinstraat). Op 9 juni 1837 verhuist hij naar de Botermarkt 9. Dit huis was gelegen vlak naast het huidig Hoofdbureau van de politie en verdween bij de afbraak der rij huizen tot aan de Mammelokker om de verbinding te verwezenlijken met het Sint-Baafsplein rond 1900.

Op 22 augustus 1839 gaat het nu richting Savaenstraat 45. Ook dit huis is verdwenen. Het bevond zich tussen het Sint-Barbaracollege en de Walpoort-

straat. Op 29 januari 1841 reeds opnieuw de verhuiswagen, nu naar de Dampoortstraet 74 (nu nr. 92) en vervolgens op 1 juni 1846 naar de Sint-Baefsstraet 2, gelegen tussen de Nederpolder tot aan de kathedraal. Het hoekje om heette dan Bij Sint-Baefs. Beide delen vormen heden de Kapittelstraat. Het huis bestaat nog maar heeft geen nummer meer aangezien het gebouw geïncorporeerd werd in de ernaastgelegen school. De voordeur werd een venster en de benedenverdieping een klas. De bovenverdiepingen werden omgebouwd tot een trapzaal.

Zoals reeds medegedeeld werd Saurel in alle W.W.'s tweemaal vermeld met naam en adres. Eenmaal als privé persoon en eenmaal als ambtenaar. En soms verschillen de adressen wel eens. Wat betreft de adressen van de privé-personen, die werden door de aangestelden van de uitgever van de W.W. afgeschreven, direct van de bevolkingsboeken die toendertijd berustten in de politiebureaus. De namen, titels en adressen van ambtenaren werden door de diensten overgemaakt. Zo komt het dat de ambtenaar aan Bij Sint-Baefs 2 woont en de privé-landmeter aan de Sint-Baefsstraat 2. En dat zijn twee verschillende adressen. Bij Sint-Baefs of Klooster Sint-Baefs (Cloître Saint-Bavon) liep van het St-Baafsplein (nu Bisdomeplein) zo rond de kathedraal tot, zoals reeds gezegd, de Sint-Baafsstraat. En Bij Sint-Baefs 2 is het huis gelegen op de hoek van de Langekruisstraat en de Limburgstraat rechtover de Standaard Boekhandel waar zich nu het hotel bevindt. (3)

Eenzelfde verwarrende toestand bestond bij zijn volgende verhuis naar de Coupure op 6 december 1857. Dan werden in de W.W.'s in het totaal 4 verschillende huisnummers opgegeven, nl. 53, 53^{3bis}, 53⁴ en 53⁸. (4) Door het zorgvuldig vergelijken van de dokumenten mogen we stellen dat, met uitzondering van nr. 53 die aan de fabriek Van Caneghem en Cie toegewezen was, de drie andere huisnummers van één en hetzelfde huis waren. Daar zal het voortdurende bijbouwen van huizen tussen het fabriek en zijn woonst en daardoor het voortdurend wisselen van de indices op het nr. 53 wel voor iets tussenzitten. In elk geval, dit huis kreeg bij de telling van 1867 het nr. 125. Heden is het huis gesloopt samen met het nr. 123 en 127 en vervangen door de Residentie's Athena I en II (nrs. 305 t/m 339).

Het is hier de plaats om te vermelden dat de twee broers Gerard met hun familie reeds in dit huis woonden sedert 1855. Hierbij kwam zich dus ook Saurel voegen. (5) Het was een zeer groot huis met een reusachtige tuin, die door latere verkavelingen in drie werd gesplitst. Een stuk bestaat nog en is het huis nr. 299-303. Als eigenaardigheid kan nog aangestipt worden dat Louis Gerard zijn adres in de W.W. van 1856 extra omschrijft met de toevoeging "bij de roozenmarynbrug". Het is bij die ene keer gebleven.

In 1866 sterft Paul Gerard op 9 juli. De weduwe, als mede haar schoonbroers Louis Gerard (en vrouw?) en het echtpaar Saurel verhuizen naar de Nieuwe Casinostraet (rue neuve du Casino) nr. 14. (6) Andere namen die opgegeven

werden in de W.W.'s zijn: Kleine Casinostraet, Casinosteeg, Casinostraatje. Later werd dit de Hippoliet Van Peenestraet en heden is het Johan Daisnestraet. Het woonhuis verdween bij de aanleg van de verlengde Papegaaistraat. Op 16 september 1867 wordt er weer verhuisd, terug naar de Coupure 181. Dit huis bestaat nog en draagt het nummer 505. Nog is het niet gedaan. Op 24 juli 1869 gaat het richting Coupure 121, een paar huizen vóór hun vroeger woonhuis. Door de telling van 1881 wordt dit het nummer 99. Heden is dit het nummer 297.

In 1877 komt hun zoon Joseph bij hen wonen voor enige maanden. Hij staat geboekt als kapitein bij de artillerie. Het jaar ervoor was hij als luitenant bij het 1e Artillerieregiment aangegeven in de W.W. en woonachtig in de Sint-Annastraat 7. In 1878 komt hij niet meer voor in de W.W.'s. Is hij naar Brussel verhuisd voor zijn werk? Dit is niet verder meer uitgezocht. In ieder geval wordt het echtpaar op 25 november 1882 afgeschreven voor Elsene in de Washingtonstraat 3. Dit is een zijstraat van de Waterloose steenweg. Zijn zij bij hun zoon gaan wonen? Wanneer onze Bruno overleed is mij niet bekend. Opzoekingen ter plaatse zouden ons uitsluitsel kunnen geven. (7)

De Kaart

De Gentse stadsarchivaris Victor Fris beschrijft in zijn werk (8) de kaart als volgt: "Une des bonnes cartes de cette époque, c'est celle que le géomètre B.J. Saurel publia en 1841: Plan der stad Gent, avec toutes les indications en flamand. L'échelle est de 1/5.000e."

Dit moet ook de uitgever van de W.W. opgevallen zijn, want vanaf W.W. 1842 tot en met W.W. 1865 wordt in de rubriek van de zelfstandige landmeters, naast de naam B.J. Saurel vermeld: "verveerdiger van een nieuw Plan der stad Gend."

Voor zover ik weet werd nooit ervoor, noch erna, voor enig ander plan zoveel en zolang publiciteit gemaakt.

Victor Fris vermeldt in zijn genoemd werk al de veranderingen die in de stad zijn gebeurd en hun neerslag kregen op de kaart, vooral ook ten opzichte van een voorgaande kaart. Ik ga dit niet doen, maar laat dit zeer boeiend onderzoek over aan onze leden die zich de kaart aanschaffen. Ik ben er vast van overtuigd dat ze vele uren zullen spenderen aan dit spel tot meerdere en betere kennis van de geschiedenis van onze stad.

Om het hoofdstuk Saurel af te sluiten dient vermeld dat hij later nog meerdere kaarten van Gent heeft uitgegeven met de telkens erbij horende veranderingen. Minstens tien verschillende kaarten tellen we. Misschien zijn er een paar meer. (9) De eerste van 1841, de laatst gekende van ± 1878. Verder heeft L. Defferrez in 1844 ook een plan uitgegeven "dressé d'après le plan du Sieur Saurel, géomètre de 1re classe. (avec son autorisation)"

De kaart die tot basis diende voor onze reproductie komt uit de Kaartenzaal

van de Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent met het inventarisnummer 999. Wij danken hier van harte de hoofdbibliothecaris Prof. Dr. G. Van Hooydonk voor zijn toestemming tot reproductie alsmede Prof. Dr. Greta Milis-Proost, verantwoordelijke voor de Kaartenzaal, voor de praktische uitvoering en de vlotte afhandeling. Evenzo betrekken wij in onze dank de zaalbediende Mevrouw Maerrem voor de verleende service.

Bij deze kaart bevindt zich een grijs licht gekartonneerd blad papier met een gebrekkige nederlands gestelde tekst. In elk geval is het niet Saurel gezien hij daar niet al te goed uit te voorschijn komt. Er blijkt nl. dat het plan van 1841 een moeilijke bevalling heeft gekend of, zoals wij in het Gents zeggen: "hij heet het vrie uitgesluierd."

De tekst wordt hierna als bijlage medegedeeld.

Technische fiche

De door G. Jacquain en Vandesteene (Onderstraat 3) op steen gedrukte kaart meet 60 cm x 77,5 cm. Ze werd door ons op dezelfde grootte gereproduceerd op nagebootst handgeschept papier van Van Gelder Zonen (115 gr.) met de afmetingen 70 cm x 100 cm. Onderaan de kaart rechts bevindt zich de paraaf van B.J. Saurel. De kaart kwam eind juni 1993 van de pers en is uitsluitend te bekomen in ons Documentatiecentrum. Ze kan aldaar afgehaald worden elke zondag tussen 10 en 12 u. (niet op wettelijke feestdagen).

De prijs bedraagt 120 fr. de kaart. En voor die prijs moogt u dat juweel niet laten liggen.

André VERBEKE

4 juli 1993

NOTEN

1. Paul en zijn broer Louis Gerard vervaardigden tussen 1855 en 1857 het prachtige "Plan Parcellaire de la ville de Gand et une partie de sa banlieu dressé à l'échelle de 1/2500e". Op dat ogenblik waren zij werkzaam bij het Kadaster van Oost-Vlaanderen, respectievelijk als inspecteur en als landmeter 1e klas. Dit plan werd in steendruk uitgevoerd door V. Corvillain te Brussel.

Hier verwijzen we tevens naar het werk van André Coene & Martine De Raedt "Bijdragen tot de stadsontwikkeling van Gent. 1560-1990" Gent 1990, p. 55-57. Voor haar aandeel in deze studie ontving ons medelid Martine De Raedt op 1 juli 1993 de Prijs van de Stad Gent voor een Wetenschappelijke studie over Gent - 1992.

2. Een kleine verduidelijking is hier wel op zijn plaats. Wanneer we in een W.W. van een bepaald jaar een gegeven vinden, dan slaat dat voor 95% op de feitelijke toestand van het jaar voordien. De gegevens werden altijd verzameld op het einde van het jaar. Men begon daarmee, als men ernstig werk wilde maken, reeds in oktober. Dit was nodig gezien het enorm materieel werk. Enkel veranderingen die nog gebeurden na de opname kwamen niet voor in de W.W. Vandaar die 5%. Wanneer we dus in ons artikel een jaartal opgeven is het dat dat slaat op de feitelijke toestand.

3. Coene en De Raedt vermelden op p. 81 - noot (11) dat Saurel "... zowat twintig jaar "by s.baefs in het nummer 2" woonde. Uit mijn gegevens blijkt dat het er maar 11 1/2 jaren waren maar in de Sint-Baafsstraat.
4. In het bovenvermeld werk van Coene en De Raedt - p. 55 en 56 maakte men er door het foutief lezen van de huisnummers in de W.W.'s 533bis, 534 en 538 van, alhoewel het laatste cijfer een indiciecijfer van nummer 53 was. Bij de telling van 1847 was het huisnummer van de fabriek Van Caneghem en Cie (later Toevlucht van Maria in 1871) nr. 53 en het Salon Napoleon nr. 65. In 1855 waren er alreeds ongeveer 26 huizen tussengebouwd. Zodat men wel met indices moest werken tot de volgende telling in 1857. In 1878 waren er 36 huizen tussen de "Refuge de Marie", dan nr. 95 en het Salon Napoleon, dan nr. 171.
5. Coene en De Raedt vermelden dit tweemaal - p. 55 en 56. Uit bovenstaande tekst weet men nu waarom.
6. Zie Coene en De Raedt - p. 55 en 56. De auteurs vermelden een verkeerd huisnummer. Het is niet 6 maar 14 in de Nieuwe Casinostraat.
7. Coene en De Raedt schrijven op p. 81 - noot (11) dat Saurel overleden is in 1883. Aangezien hij en zijn echtgenote eind 1882 vertrokken zijn naar Elsene kwam hij niet meer voor in de W.W. van 1883. Daaruit het besluit trekken dat hij in 1883 zou overleden zijn is niet de juiste conclusie.
8. Victor Fris - Plans de Gand - Introduction aux documents topographiques. Gand - 1920 - p. 55.
9. Een overzicht van al de stadsplans van Saurel vinden we in Victor Fris - Plans de Gand - o.c. alsmede in Greta Milis-Proost - Inventaris der Kaarten en Globes - Gent - 1967.

Bijlage

Voorstel in openbare zitting van den communalen raed op 17 mey 1837, gedaen door den heer Ph. Van der Maelen, eiggenaer van het geticht (sic) géographique en Lithographique te Brussel, tot het maeken en op steen te graveren het plan der stad van Gent, op groot formaat, volgens de cadastrale meeting, indien de regering intekent voor 40 drukken à 20 francs per exemplær.

Op verzoek van voornoemden heer Van der Maelen, heb ik belast met het aenvullen der nieuwe veranderingen welke aen het alsdan bestaende plan noodig zijnde, den heer B.J. Saurel, landmeter der eerste klasse, welke naer lange uitsluyering zulks plan maer op eene kleyne schael, voor eygen rekening in 1841 uitgegeven en bygevolg de eerste onderneeming doen onderblyven.

Terwijl dit nummer gedrukt werd vernamen wij het overlijden van onze Ere-voorzitter, de Heer Jean Tytgat.
Wij zullen in ons volgend nummer een "In Memoriam" publiceren.